

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ АСІЙСЬКИХ ЦЕРКОВ І МІЖЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ ДИСКУСІЙ ПРО СВЯТКУВАННЯ ПАСХИ В КІНЦІ II СТ.

THE INDEPENDENCE OF THE ASIAN CHURCHES AND INTER-CHURCH RELATIONS IN THE CONTEXT OF DISCUSSIONS ABOUT THE CELEBRATION OF EASTER AT THE END OF THE 2ND CENTURY

Вирішення складних питань церковного життя і міжцерковних відносин упродовж усієї історії християнства не відбувалося швидко і, як правило, супроводжувалося певними непорозуміннями в пошуках правильного рішення. Перші три століття життя Церкви Христової відзначилися процесом становлення богословської писемності, термінології, практики літургійного життя, дисципліни, ієрархічного порядку, міжцерковних відносин тощо. Напрацювання донікейського періоду стали вагомим підґрунтям для подальшого розвитку богословської і правотворчої думки Церкви. Незважаючи на досвід двох тисячоліть, різноманітність богословських напрямків, наявність багатого шару догматичної, канонічної, літургій-

У статті проаналізовано проблематику захисту незалежності помісних Церков римської провінції Асія і міжцерковних відносин під час дискусій щодо святкування Пасхи в другій половині II ст. Уточнено статус асійських Церков. Указано передумови та причини конфліктної ситуації, яка склалася між римським єпископом та асійськими предстоятелями.

Ключові слова: помісна Церква, асійські Церкви, Пасха, Полікрат Ефеський, папа Віктор.

The article analyzes the evidence of the Books of the New Testament and the primary sources of the early Christian opinion about the independence of the Local Churches of the Roman province of Asia. The evangelical preaching of the

* Кандидат наук із богослів'я, доцент, учений секретар та доцент кафедри Священного Писання Київської православної богословської академії.

** PhD in Theology, Associate Professor, Scientific Secretary and Associate Professor of the Department of Holy Scripture of the Kyiv Orthodox Theological Academy.

ної, пастирської і дипломатичної практики, чимало питань у житті Церкви потребують теоретичного осмислення та практичного вирішення. На особливу увагу в цьому контексті заслуговує проблематика врегулювання сучасних міжцерковних відносин і дотичних питань церковної організації. Сучасні помісні православні Церкви згідні з тим, що у Священному Переданні наявні достатні підстави для існування незалежних помісних Церков (автокефалії), добрих міжправославних відносин, євхаристійного спілкування, взаємоповаги, проте реальність окремих офіційних міжправославних контактів змушує бажати кращого. На нашу думку, це повинно спонукати світову православну спільноту та окремі помісні Церкви не тільки декларувати відповідність християнській традиції, але й переглянути та переоцінити самих себе, внутрішні й зовнішні церковні справи щодо узгодження зі Священним Переданням Церкви Христової. І якщо в церковному законодавстві або сучасних церковних документах ми не знайдемо конкретних відповідей стосовно міжцерковних відносин, то маємо пам'ятати, що першоджерела християнської історії та богословської думки зберегли для нас досвід життя Церкви, який мже дати ці відповіді. Одним із яскравих і цікавих для богословського аналізу є питання захисту незалежності асійських Церков в процесі дискусій щодо святкування свята Пасхи в другій половині II ст.

holy apostles in the territory of the Roman province of Asia brought good results. Christian communities founded in Ephesus, Smyrna, Pergamum and other cities from synagogue or home Christian gatherings grew to the level of local Churches with hierarchy and leaders. The absence of the main city in the province of Asia did not contribute to the centralization of church administration, as in Rome, Alexandria or Antioch, on the contrary, it contributed to the further development of local centers of church life. A peculiarity of the Local Churches of the province of Asia was the custom of celebrating Easter on Nisan 14, i.e. according to the Jewish calendar. The presence of own customs and traditions confirmed the independence of the Churches, and the celebration of the Resurrection of the Lord on Nisan 14 did not prevent contacts and Eucharistic union with other Local Churches, including the Roman Church. At that time, the Roman Church celebrated Easter on the Sunday after the Jewish Passover. The prerequisite for the beginning of the discussion about the celebration of Passover at the general church level was the problem in the Roman Church, namely the heretical gatherings, which organized parallel gatherings and celebrated Easter on Nisan 14 with the aim of separation. Therefore, having held the appropriate Council with critical solutions to the problem, Roman Bishop Victor sent copies of these solutions to other local Churches. Many local churches at the end of the 2nd century. followed the Roman practice of celebrating Easter

У церковній і світській історіографії тематика ранньохристиянських суперечок про час святкування Пасхи висвітлена доволі широко, однак через різницю в методології визначення дня святкування Пасхи в східній і західній богословській традиціях продовжує залишатися актуальною та відкритою. Теми пасхальних суперечок також торкалися автори, які досліджували історію Римської Церкви і боротьбу за першість римських єпископів. Ми ж підійшли до цього питання в аспекті міжцерковних відносин і відстоювання асійськими помісними Церквами своєї незалежності.

Предметом нашої наукової розвідки є дискусії асійських та інших помісних Церков у другій половині II ст. щодо святкування Великодня, а саме такі питання: незалежність асійських помісних Церков, євхаристійне спілкування, питання першості серед помісних Церков, самотність і різноманітність традицій помісних Церков тощо.

Об'єктом вивчення є твори представників ранньохристиянської історіографії та богословської думки II–IV ст.

Мета статті — здійснити богословський аналіз міжцерковних відносин асійських та ін. давніх помісних Церков у зв'язку з дискусіями про святкування свята Пасхи у другій половині II ст. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- з'ясувати статус асійських помісних Церков серед інших давніх помісних Церков;

on Sunday, but not all. When the synodal response of the leaders of the Asian Churches reached Rome that they were following the apostolic tradition and were not going to renounce their traditions, Pope Victor began to put pressure on them. He began to send out letters that the Asian Churches were excommunicated from communion with the Church. This, as we can see, is the end of the constructive dialogue, since the Roman Church, in the person of Pope Victor, intervened in the internal affairs of the independent Asian Churches. There was a threat of reformatting the church system, distorting the tradition of the existence of Catholic Local Churches established by the apostles. Bishop Victor's position did not find support among the superiors. Each of them understood that this could become a dangerous precedent in the future. The bishops began to send to Rome both diplomatic and critical letters on this matter. The position of the authoritative theologian and apologist Irenaeus of Lyons was indicative. Persuading Viktor to change his opinion, giving examples, proving that secondary things cannot destroy the most important thing - unity and peace in communication between Local Churches. In this way, the rights and customs of independent Local Churches were defended and the unity of the Church of Christ as a whole was ensured. In 325, the fathers of the First Ecumenical Council agreed to jointly celebrate the Bright Resurrection of Christ on the Lord's Day, that is, Sunday. As we can see in inter-church relations, difficult issues have always been

- указати на передумови й причини конфліктної ситуації, яка склалася між Римською Церквою та асійськими Церквами у зв'язку зі святкуванням Пасхи;
- проаналізувати позиції інших помісних Церков щодо незалежності асійських Церков та практики святкування Пасхи в другій половині II ст.

Згідно з книгою Діянь святих апостолів, проповідь християнства на території римської провінції Асія здійснював апостол Павло. Під час місіонерських подорожей «апостол народів» зупинявся на тривалий час в одному з найбільших міст цієї провінції — Ефесі, зустрічаючись із юдейською діаспорою та місцевим населенням (Дії, 18: 19–20; 19: 1–9). Автор Діянь апостолів євангелист Лука підкреслює, що місіонерська діяльність апостола Павла дала свої плоди у всій провінції Асії: «Це тривало майже два роки, так що всі жителі Асії слухали проповідь про Господа Ісуса: як юдеї, так і елліни» (Дії 19: 10). Першим єпископом в Ефесі був учень апостола Павла Тимофій [Апостольські постанови].

У другій половині I ст. в місті Ефесі жив, проповідував і завершив свій життєвий шлях апостол та євангелист Іван Богослов [Євсей Кесарійський, 2013, с. 110]. Про його діяльність в провінції Асія Климент Олександрійський розповідає так: «Здійснив він подорожі по сусідніх місцевостях для залучення (до Христа) язичників, поставлення єпископів, введення порядку в Церквах, поставлення в клір одного чи декількох, названих Духом Святим» [Климент Олександрійський, 2006, с. 273]. Якими саме Церквами опікувався апостол Іван, ми можемо зрозуміти з книги Одкровення Івана Богослова. Звертаючись до ангелів семи Церков (Ефеської, Смирнської, Пергамської, Фіатирської, Сардійської, Філадельфійської), «апостол любові» пише до предстоятелів помісних Церков, які носили назви найбільших міст провінції Асії (Од. 2; 3). Еклезіологічну повноту та адміністративну незалежність цих помісних Церков

resolved through conciliar and constructive dialogue. Today, in the life of the Local Orthodox Churches, we also observe different calendar styles, customs and practices, but at the same time, all this does not prevent us from having good inter-church relations. Today, Easter is calculated differently by the Orthodox and Roman Catholic Churches. Perhaps the 1700th anniversary of the First Ecumenical Council, which the Christian world will celebrate in 2025, will become an impetus for the joint celebration of Easter, as well as the unity and understanding of all Churches in the future.

Key words: Local Church, Asian Churches, Easter, Polycrates of Ephesus, Pope Victor.

у II ст. підтверджує священномученик Ігнатій Антіохійський, адресуючи листи-послання до Ефеської, Філадельфійської, Смирнської помісних Церков і окремих лист до священномученика Полікарпа — предстоятеля Смирнської Церкви [Мужі апостольські, 2010, с. 87–128].

Щодо відносин та ієрархії помісних Церков Асії в II ст. варто зазначити, що жодна не була головною чи першою. Таким міжцерковним відносинам сприяли місцеві адміністративно-територіальні особливості. На той час римська провінція Асія не мала головного міста-митрополії на кшталт Антіохії в Сирії, Олександрії в Єгипті, Риму в західній частині імперії чи Карфагену в північній Африці. Кожне з великих міст Асії мало свої переваги та особливості, у чомусь вважало себе першим (місто в якому засідає сейм або присягає намісник, місто на монеті якого написано «Перше місто» чи наявні визначні культові споруди: храми Зевса, Артеміди, імператорського культу). Тому Рим ділив між ними цю першість, називаючи сьогодні першим Пергам, а завтра Ефес чи Смирну [Моммзен, 1885, с. 295]. У II ст. Церкви Асії славилися не назвами, а авторитетом, мученицьким вінцем і творами своїх предстоятелів: Полікарпа Смирнського, Мелітона Сардикійського, Полікрата Ефеського та ін.

Як і всі інші помісні Церкви, асійські Церкви мали власні місцеві традиції та особливості. Одним із найкolorитніших був звичай відзначати свято Пасхи Господньої не в недільний день, а 14 нісана, як у юдейській традиції. Ця особливість з'явилася внаслідок християнізації великої частини юдейської діаспори під час проповіді апостола Івана Богослова. Таким чином, асійські Церкви мали місцеву традицію пасхалії, яка базувалася на апостольському переданні. Про те, що асійські Церкви святкували саме християнську, а не юдейську Пасху, тобто Воскресіння Ісуса Христа, Пасху, свідчить уривок із твору «Про Пасху» предстоятеля Сардикійської Церкви II ст. Мелітона: «Отже, жертвоприношення агнця, святкування Пасхи і писання Закону зійшлись в Ісусі Христі, заради якого (було) все (те, що) відбулося в давньому законі, і тим паче в новому вченні. Бо Закон став Логосом, старе — новим, сходячи з Сіону і Єрусалима, заповідь — благодаттю, прообраз — істиною, агнець — Сином, вівця — людиною і людина — Богом: бо він народився як Син, був приведений як агнець, заколений як вівця, був похований як людина, воскрес із мертвих як Бог, будучи за природою і Богом і людиною» [Мелитон Сардикийский]. Фрагмент цього

пасхального гімну предстоятеля Сардикійської Церкви пояснює, що асійська традиція святкування Пасхи 14 нісана об'єднавала молитовне переживання і взаємозв'язок викупної та спасительної жертви Ісуса Христа та Його славне на третій день воскресіння з гробу.

У середині II ст. в Римі відбулася зустріч римського єпископа Аникети і предстоятеля Смирнської Церкви Полікарпа. Сторони обговорювали традицію святкування Пасхи та інші питання. У творі «Церковна історія» єпископа Євсевія Кесарійського цю зустріч описано так: «Блаженний Полікарп був при Аникеті в Римі, у чомусь вони незначно сперечалися, але одразу уклали мир, про це ж найголовніше питання (святкування Пасхи) і сперечатися не хотіли; ні Аникет не міг переконати Полікарпа залишити те, чого завжди дотримувалися Іван, учень Господа нашого та інші апостоли, з якими Полікарп спілкувався; ні Полікарп Аникета, який казав, що він зобов'язаний поважати звичай своїх попередників. Проте вони перебували в спілкуванні один з одним; Аникет, із поваги, звичайно, дозволяв Полікарпові звершувати в його Церкві Євхаристію, і вони розійшлися в мирі один з одним і в мирі з усією Церквою» [Євсевий Кесарійський, 2013, с. 255]. Отже, в середині II ст. християнські Церкви святкували Великдень у різний час, але це не було приводом для звинувачення одне одного в ересі, розірвання євхаристійного спілкування чи позбавлення тієї чи іншої помісної Церкви права самостійно визначати пасхалію або вирішувати календарні питання.

У кінці II ст. питання дати відзначення свята Пасхи знову постає на порядку денному міжцерковних відносин, але вже з іншими наслідками. Світле Христове Воскресіння в Римській Церкві у II ст. відзначали в перший недільний день після 14 нісана, тобто єврейської Пасхи. Римська Церква, як носій апостольської традиції Петра і Павла та інших визначних діячів ранньохристиянської історії та завдяки своєму географічному розташуванню, зазнала значно меншого впливу християнізованих юдеїв. Але Рим, як столиця імперії, притягував до себе представників нових єретичних учень. Такі ересі, як монтанізм, гностицизм та ін., дуже симпатизували юдейському законництву. Створюючи паралельні зібрання та ієрархію на протигагу ортодоксальній Церкві й римському єпископові, єретики пропонували спотворене віровчення та інші богослужбові практики, які водночас можна було підтвердити вирваними з контексту посиланнями на Святе Письмо. Свято Пасхи для них

не стало винятком, тому колишній пресвітер Римської Церкви монтаніст Власт святкував Пасху 14 нісана. Можливо, він із метою залучення більшої кількості послідовників намагався виправдати себе практикою асійських Церков. Це було викликом для Римської Церкви. Папа Віктор I (189–199 рр.) виніс це питання на собор італійських єпископів, який засудив Власта та його зібрання і святкування Пасхи 14 нісана [Покровский, 1914, с. 206–209]. Рішення Собору італійських єпископів у формі послання було відправлене іншим помісним Церквам, що стимулювало до розгляду цього питання на соборах місцевих єпископів. Євсевій Кесарійський згадує про Помісні Собори на чолі з предстотелями: Палестинських, Понтійських, Гальських, Коринфських, Осроенських (Едеських) та інших Церков, які вирішили й письмово повідомили віруючих про святкування Воскресіння Христового не іншого дня, а тільки в День Господній (неділю) [Євсевий Кесарийский, 2013, с. 252–253].

Послання собору італійських єпископів отримали і предстотелі асійських Церков, що стимулювало їх консолідуватися на рівні міжцерковного собору в Ефесі, розглянути це питання і надати вичерпну відповідь Римській Церкві. Очолив цей собор Полікрат, єпископ Ефеський, але не на правах обласного митрополита, а на правах приймаючої сторони, організатора і спікера собору. Це важлива деталь, оскільки це був собор не однієї Церкви, а помісних Церков Асії. Розглянувши питання святкування Пасхи, асійські єпископи не погодилися змінювати пасхальної традиції своїх Церков, аргументувавши це апостольським переданням, і доручили єпископові Полікрату підготувати лист-відповідь папі Віктору та Римській Церкві. У преамбулі до цього листа, який зберігся завдяки праці «Церковна історія», Євсевій Кесарійський зазначає, що Полікрат, відповідаючи, говорить про Передання, яке збереглося до його часу: «Ми суворо дотримуємося цього свята (Пасхи): ми нічого не додаємо і нічого не віднімаємо». Собор єпископів підкреслює, що асійські Церкви святкують ту саму Пасху, те саме світле Христове Воскресіння, що і вся Церква Христова. Асійську традицію святкування Пасхи вони обґрунтовують переданням святих апостолів і великих святителів, які потрудилися й спочивають в асійській землі до Другого Пришестя Господнього: «В Азії упокоїлися великі світила, які воскреснуть в день, коли Господь зійде з неба у славі Своїй і розшукає всіх святих: Филипа, одного з дванадцяти, який спочиває в Іераполі, обох дочок його, які постарілись у дівицтві, і ще одну дочку, якою керу-

вав Дух Святий і яка спочиває в Ефесі. І Іван, який возлежав на грудях у Господа, священник, який носив золоту дощечку, мученик і учитель, спочиває в Ефесі; [розшукає Господь] і Полікарпа Смирнського, єпископа та мученика; і Фрасею, єпископа й мученика Евменійського, який спочиває в Смирні. Чи сказати про Сагаріса, єпископа та мученика, який спочиває в Лаодикії, про блаженного Папірія, Мелітона безшлюбного, який цілком жив у Дусі Святому і спочиває у Сардах, очікуючи пришествя з небес та воскресіння з мертвих. Усі вони святкували Пасху чотирнадцятого дня (за місячним календарем) згідно з Євангелієм [від Івана Богослова], нічого не порушуючи, керуючись правилом віри» [Евсевий Кесарійський, 2013, с. 253]. Підкреслюючи вагомість і обґрунтованість своєї пасхальної традиції, освяченої життям і подвигами великих і всіма шанованими святих, асійські єпископи порушили складну богословську проблему. Якщо всі ці святі люди помилялися щодо дня святкування Пасхи, то чому їх продовжують вважати святими і ніхто не може цього заперечити? А якщо вони нічого поганого не робили, то в чому тоді проблема?! Далі єпископ Полікрат переходить від передання та історії асійських Церков до сучасності. Для більшої переконливості він говорить про себе і свій рід, який дотримувався цього звичаю. Називаючи себе найменшим із єпископів, він підкреслює, що не мав митрополичого статусу, незважаючи на те що був єпископом у великому місті: «І я, Полікрат, найменший із вас, чиню так, як передано мені моїми родичами; їх наслідую. Семеро чоловіків із моєї родини були єпископами, я — восьмий. І завжди рідні мої відзначали це свято, коли народ не вживає квасного хліба» [Евсевий Кесарійський, 2013, с. 253]. Маючи багаторічний особистий християнський досвід життя в Церкві, спілкування й відносини з представниками інших помісних Церков, знаючи Святе Письмо, він завжди буде більше підкорятися Богові, ніж людям: «Я, браття, прожив шістьдесят п'ять років у Господі, перебував у відносинах із братами у всій вселенній, прочитав усе Святе Письмо і ніяких погроз не злякаюся, бо більші за мене сказали: "Підкорятися належить більше Богові, ніж людям"» (Дії 5: 29) [Евсевий Кесарійський, 2013, с. 253]. Викладені факти та аргументи Полікрат Ефеський підкріплює згадкою про те, що прохання папи Віктора виконане, собор в Асії скликано, питання розглянуто, рішення прийняте, і велика кількість асійських єпископів, учасників собору, схвалили зміст цього листа до Римської Церкви: «Я міг би назвати всіх присутніх єпископів, яких ви порадили мені

скликати; я й скликав їх. Якщо я напишу всі їхні імена, то вийде велика кількість. Вони знають, наскільки я малий і незначний, але погодилися з моїм листом, знаючи, що неабияк дожив я до сивини, а завжди влаштовував своє життя, наслідуючи Христа» [Євсевій Кесарійський, 2013, с. 254]. Листа було відправлено до Риму, а скоріше за все і предстоятелям інших помісних Церков.

Отримавши лист-відповідь із Ефесу, римський єпископ Віктор, як зазначає Євсевій, зібрався відлучити асійські та інші навколишні помісні Церкви за інакодумство. Та, ймовірно, вважав, що зробив це, називаючи їх усіх відлученими, надсилаючи листи такого змісту: «Тоді Віктор, предстоятель римлян, зібрався разом відлучити за інакодумство азійські й сусідні з ними Церкви; він таврував всіх тамтешніх братів письмово, огульно оголошуючи їх відлученими» [Євсевій Кесарійський, 2013, с. 254]. Можна припустити, що єпископ Віктор I розраховував, що та велика кількість Церков, яка соборно підтримала воскресну пасхальну практику Римської Церкви, підтримає його вимоги й тиск на Церкви Асії, що врешті-решт змусить їх переглянути свої рішення й традиції. Але чи міг предстоятель Римської Церкви особисто або самовільно приймати такі рішення? І якщо вони були погоджені Римською Церквою, то чи могла ця Церква втручатися у справи іншої, вимагаючи прийняти певні рішення, чи просто відлучати-забороняти інші помісні Церкви? І якщо римський єпископ Віктор вважав, що він має право це робити, як предстоятель першої за честю кафедри, то чи можна було відлучати не за ересь чи розкол, а за інакодумство й традицію, яка до цього не вважалася причиною для розірвання спілкування? У загальноцерковному масштабі цей випадок прояву деспотизму римського єпископа загрожував руйнуванню «кафолічної горизонталі» помісного устрою Церкви Христової, яку сьогодні ми називаємо автокефалією помісних Церков, і перетворення її в «авторитарну вертикаль» з одним керівником. Якщо б такий сценарій папи Віктора спрацював, то де були гарантії, що завтра не будуть прийняті схожі рішення щодо інших помісних Церков, їхніх прав, традицій тощо. Мабуть, такі думки й багато інших питань з'явилися у предстоятелів і представників інших помісних Церков після того, як ця справа набула розголосу. Як м'яко зауважує Євсевій: «Не всім, однак, єпископам це було до душі; Віктора вмовляли подумати про мир, єднання з ближніми, про любов» [Євсевій Кесарійський, 2013, с. 254]. Усі розуміли, що таким рішенням папа Віктор відлучив себе й Римську Церкву від спілкування з

іншими Церквами. Ці вмовляння не приносили результатів. Тому Віктор отримував на свою адресу критичні за змістом послання: «Відомі послання і з різкими випадками на Віктора» [Євсевий Кесарийський, 2013, с. 254]. Одним із його опонентів був Іринеї, єпископ Ліонський, предстотель Гальської Церкви. Підтримуючи практику святкування Пасхи в неділю, Іринеї був противником радикальних дій Віктора, які поставили під загрозу єдність Церкви, спілкування між Церквами та помісний устрій Церкви. Він, як свідчить Євсевій, «став належним чином вмовляти Віктора не відлучати цілі Церкви Божі за те, що вони дотримуються спрадавна переданого їм звичаю» [Євсевий Кесарийський, 2013, с. 254]. А далі Іринеї наводить Вікторові приклади добрих і мирних відносин між представниками Римської Церкви та інших помісних Церков, незважаючи на різницю в традиціях святкувань, тривалості постів, указуючи на мир, єдність та євхаристійне спілкування, як найбільші цінності для згоди у вірі: «Пресвітери, які жили до Сотера, предстоятелі Церкви, якою ти сьогодні керуєш: Аникет, Пій, Гигін, Телесфор і Ксис — самі не дотримувалися цього звичаю і не заповідали його своїм. Але вони, не дотримуючись, були в мирі з братами, які приходили до них із Церков, де його дотримувалися, хоча його дотримання здавалося тим, які не виконували його, дуже недоречним. Ніколи за цей звичай нікого не відкидали; єпископи, твої попередники, які його не дотримувалися, посилали Євхаристію членам Церков, які його дотримувалися» [Євсевий Кесарийський, 2013, с. 254]. Іринеї пригадує Вікторові зустріч і співслужіння його попередника папи Аникета з Полікарпом Смирнським, які, попри різну пасхальну традицію, мали між собою мир і Євхаристію [Євсевий Кесарийський, 2013, с. 254].

Іринеї Ліонський активно обговорював тематику традиції відзначення Пасхи не тільки з Віктором, але й з предстоятелями інших помісних Церков, дбаючи про мир у Церкві Христовій [Євсевий Кесарийський, 2013, с. 254]. Ставши на захист і підтримавши асійські помісні Церкви, Іринеї Ліонський не зайняв позицію проти Римської Церкви, а відстоював інтереси Церкви Христової загалом. Архіпастирська, посередницька, міжцерковна та літературно-богословська діяльність цього видатного церковного діяча й апологета допомогла Церкві зберегти неушкодженим і практично реалізувати апостольське передання про помісну Церкву.

Невідомо, як єпископ Віктор реагував на послання Іринея Ліонського, але те, що його вимоги стосовно пасхальної традиції

були відкинута асійськими Церквами і його намагання втрутитися у внутрішнє життя незалежних помісних Церков не знайшли підтримки серед інших предстоятелів, — доконані факти. Після мученицької смерті папи Віктора в кінці II ст. про конфлікт між Римською та асійськими Церквами стосовно питання святкування Пасхи не згадується [Liber Pontificalis]. Асійські та інші помісні Церкви протягом III ст. мали можливість за бажанням поступово перейти на недільну пасхалію. На I Вселенському Соборі 325 р. його учасники, серед яких були й асійські єпископи, досягнули згоди про святкування Пасхи в неділю після єврейської Пасхи, так як це робила Римська Церква та інші помісні Церкви [Деяння Вселенських соборів, Т. 1, 1910, с. 82–83]. Таким чином, тривалий міжцерковний діалог і соборна традиція Церкви, що передбачали рівність і право голосу кожної з помісних Церков, а не ультимативний деспотизм, створили умови для позитивного вирішення складного питання щодо спільного святкування Пасхи.

Підводячи підсумки, зазначимо, що євангельська проповідь святих апостолів на території римської провінції Асії дала рясні плоди. Християнські громади, засновані в Ефесі, Смирні, Пергамі та інших містах із синагогальних чи домашніх зібрань, виростили до рівня місцевих Церков з ієрархією та предстоятелями. Це підтверджують книги Святого Письма Нового Завіту, а ранньохристиянська література у вигляді окремих листів-послань Ігнатія Антіохійського до окремих асійських Церков та Полікарпа Смирнського засвідчує визнання їх еклезіологічної повноти та адміністративної незалежності. Відсутність головного міста в провінції Асія не сприяла централізації церковного управління, як у Римі, Олександрії чи Антіохії; це створювало умови для розвитку місцевих осередків церковного життя. В одній провінції ми бачимо розвиток багатьох помісних Церков та їх головних представників: Полікарпа Смирнського, Мелітона Сардикійського, Папія та Аполінарія Іерапольських та ін.

Особливістю помісних Церков Асії був звичай святкування Пасхи 14 нісана, тобто за юдейським календарем. Цей звичай з'явився внаслідок впливу юдейської діаспори, яка після зруйнування Єрусалиму в 70 р. та юдейсько-римської війни тільки збільшувалася. Наявність власних звичаїв і традицій підтверджувала незалежність асійських Церков, а святкування Воскресіння Господнього 14 нісана не перешкоджало контактам і євхаристійному єднанню з іншими помісними Церквами, включно з Римською. У той час Римська Церква святкувала Пасху в недільний день після юдейської Пасхи.

Передумовою для початку дискусії щодо святкування Пасхи на загальноцерковному рівні стала проблема в Римській Церкві, а саме єретичні зібрання, які з метою виокремлення святкували Пасху 14 нісана. Тому, провівши відповідний собор із критичними рішеннями проблеми, римський єпископ Віктор розіслав копії цих рішень до інших помісних Церков. Багато помісних Церков станом на кінець II ст. дотримувалися римської практики недільного святкування Пасхи, однак не всі. Коли до Риму прийшла соборна відповідь предстоятелів асійських Церков про те, що вони виконують апостольське передання і не збираються відмовлятися від своїх традицій, папа Віктор почав тиснути на них. Він розіслав листи про те, що асійські Церкви відлучені від спілкування з Церквою. На цьому, як ми бачимо, конструктивний діалог завершився, бо Римська Церква в особі папи Віктора втрутилася у внутрішні справи незалежних асійських Церков. Виникла загроза переформатування церковного устрою, спотворення встановленої апостолами традиції існування кафолических помісних Церков. Позицію єпископа Віктора не підтримали предстоятелі. Кожен із них розумів, що це може стати небезпечним прецедентом у подальшому. Єпископи почали присилати до Риму як дипломатичні, так і критичні листи з цього приводу. Показовою була позиція авторитетного богослова й апологета Іринія Ліонського. Переконаючи Віктора змінити свою думку, він обґрунтовано, з прикладами доводив, що не можна через другорядні речі руйнувати найголовніше — єдність і мир у спілкуванні між помісними Церквами. Таким чином були відстояні права та звичаї незалежних помісних Церков і забезпечено єдність Церкви Христової в цілому.

У 325 р. отці I Вселенського Собору погодили між собою спільно святкувати Христове Воскресіння у День Господній, тобто в неділю. Як бачимо, у міжцерковних відносинах складні питання завжди вирішувалися шляхом соборного й конструктивного діалогу.

Сьогодні в житті помісних православних Церков ми теж спостерігаємо різні календарні стилі, звичаї та практики, але все це водночас не заважає перебувати в добрих міжцерковних відносинах. По-різному сьогодні вираховують пасхалію Православна й Римо-Католицька Церкви. Можливо, 1700 річниця I Вселенського Собору, яку християнський світ відзначатиме у 2025 р., стане поштовхом до спільного святкування Пасхи Христової, а також єднання й порозуміння усіх Церков у майбутньому.

Джерела:

- Біблія, 2004
 Апостольські постанови
 Деяння Вселенських соборів, 1910
 Евсевий Кесарійський, 2013
 Климент Александрійський, 2006
 Мелитон Сардикийський
 Мужі апостольські, 2010
 Liber Pontificalis
- Біблія: Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту. Київ: Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. 1407 с.
 Апостольські постанови / Київська православна богословська академія УПЦ Київського Патріархату; пер. укр. мовою еп. Єпіфанія (Думенка). [Електронний ресурс]. URL: <https://parafia.org.ua/biblioteka/svyatottsivski-tvory/apostolski-postanovy/>
 Деяння Вселенських соборів, изданные в русском переводе при казанской духовной академии: В 7 томах. Изд. 3-е. Казань: Центральная типография, 1910. / Т. 1. 1910. 402 с.
 Церковная история / Ввод, ст., коммент., библиогр. список и указатели И. В. Кривушина. Научное издание. Санкт-Петербург: «Издательство Олега Абышко», 2013. 544 с.
 Увещевание к язычникам. Кто из богатых спасется / Пер. с древнегреч., вступ. ст., коммент. И указатель А. Ю. Братухина. Санкт-Петербург: «Издательство Олега Абышко», 2006. 288 с.
 О Пасхе. Пер. С. Говоруна. [Електронний ресурс]. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Meliton_Sardijskij/o-pashe-govorun/
 Мужі апостольські: збірка писань мужів апостольських у перекладі українською мовою викладачів та аспірантів Київської православної богословської академії / під ред. Святішого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета; [автор вступу та передмов до книг прот. Олександр Трофимлюк]. Київ, 2010. 304 с.
 Liber Pontificalis/ [Електронний ресурс]. URL: <http://www.thelatinlibrary.com/liber-pontificalis1.html>

Література:

- Моммзен, 1885
 Покровский, 1914
- Моммзен Т. Римская История. Провинции от времен Цезаря до времен Диоклетиана. Москва, 1885. Т. 5. 648 с. + XXVII с.
 СоборыдревнейЦерквиэпохипервыхтрех веков. Сергиев Посад: Моск. Губ. Типография И. И. Иванова, 1914. 807 с.

Dzherela:

- Bibliya, 2004
 Bibliya: Knygy Svyashhennogo Pysannya Starogo i Novogo Zavitu. Kyiv:

- Vydavnychyj viddil Ukrayinskoyi Pravoslavnoyi Cerkvy Kyivskogo Patriarxatu, 2004. 1407 s.
- Apostolski postanovy / Kyivska pravoslavna bohoslovska akademiia UPTS Kyivskoho Patriarkhatu; per. ukr. movoiu yep. Epifaniia (Dumenka)/ [Elektronnyi resurs]. URL: <https://parafia.org.ua/biblioteka/svyatoottsvivski-tvory/apostolski-postanovy/>
- Deiانيا Vselenskykh soborov, 1910 Deiانيا Vselenskykh soborov, yzdannnye v russkom perevode pry kazanskoi dukhovnoi akademyy: V 7 tomakh. Izd. 3-e. Kazan: Tsentralnaia typohrafiya, 1910. T. 1. 1910. 402 s.
- Evsevyi Kesaryiskiy, 2013 Tserkovnaia ystoriya / Vvod, st., komment., byblyohr. spysok y ukazately Y. V. Kryvushyna. Nauchnoe yzdanye. SPb.: «Yzdatelstvo Oleha Abyshko», 2013. 544 s.
- Klyment Aleksandryiskiy, 2006 Uveshchevanye k yazychnyкам. Kto yz bohатыkh spasetsia / Per. s drevnehrech., vstup. st., komment. Y ukazatel A. Yu. Bratukhyna. SPb.: «Yzdatelstvo Oleha Abyshko», 2006. 288 s.
- Melyton Sardykyskiy O Paskhe. Per. S. Hovoruna/ [Elektronnyi resurs]. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Meliton_Sardijskij/o-pashe-govorun/
- Muzhi apostolski, 2010 Muzhi apostolski: zbirka pysan muzhiv apostolskykh u perekladi ukrainskoiu movoiu vykladachiv ta aspirantiv Kyivskoi pravoslavnoi boho- slovskoi akademii / pid. red. Sviatiishoho Patriarkha Kyivskoho i vsiiei Rusy-Ukrainy Filareta; [avtor vstupu ta peredmov do knyh prot. Oleksandr Trofymliuk]. Kyiv, 2010. 304 s.
- Liber Pontificalis Liber Pontificalis/ [Elektronnyi resurs]. URL: <http://www.thelatinlibrary.com/liberpontificalis1.html>

Literatura:

- Mommzen, 1885 Mommzen T. Rymskaya Istoriya. Provynsyi ot vremen Cezarya do vremen Dyokletyana. Moskva, 1885. T. 5. 648 s. + XXVII c.
- Pokrovskiy, 1914 Sobory drevnei Tserkvy epokhy pervykh trekh vekov. Serhyev Posad: Mosk. Hub. Typohrafiya Y. Y. Yvanova, 1914. 807 s.